

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2011 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2011

2

Vilnius 2012

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2011

2

Vilnius 2012

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-2-65

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2012
© Straipsnių autoriai, 2012

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

ROMOS KATALIKŲ DVASININKAS: LUOMO APIBRĖŽTIS IR TAPATYBĖS KONSTRAVIMAS. ŽEMAIČIŲ (TELŠIŲ) IR VILNIAUS VYSKUPIJOS XIX A. PASKUTINIAISIAIS DEŠIMTMEČIAIS – XX A. PRADŽIOJE*

Tyrimo objektas ir istoriografija. Romos katalikų dvasininkų luomo¹ asmenų, kurie *rankų uždėjimu* paskiriami liturginei tarnybai², teisinę padėtį Rusijos imperijoje apibrėžė Luomų įstatymai (*Законы о Состоянияхъ*), taip pat Katalikų Bažnyčios – institucijos ir bendruomenės – vietą šioje valstybėje reglamentuojantys įstatymai³ bei kitus socialinius

* Straipsnis parengtas dalyvaujant LMT 2011–2012 m. finansuojamame projekte „Lietuvos tradicinio elito tapatybės XIX a. pab. – XX a. pr.“ Nr. MIP–027/2011. Dėkoju kolegoms habil. dr. Tamarai Bairašauskaitei, dr. Dariui Staliūnui už pagalbą, pastabas, į kurias buvo ir nebuvo atsižvelgta rengiant straipsnį.

¹ Diskusijos apie luomo sampratą Rusijos imperijoje: A. Gleason, *The Terms of Russian Social History, Between Tsar and People. Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*, ed. by E. W. Clowes, S. D. Kassow and J. L. West, Princeton University Press, 1991, p. 15–27; Г. Л. Фриз, Сословная парадигма и социальная история России, *Американская русистика. Вехи историографии последних лет. Императорский период*, Самара, 2000, с. 121–162; P. W. Werth, *Soslovie and the „Foreign“ Clergies of Imperial Russia. Estate Rights or Service Rights? Cahiers du monde russe*, 2010/2 vol. 51, p. 419–440.

² H. Vogrmler, *Naujasis teologijos žodynas*, Kaunas, 2003, p. 160; У. Штутц, *Церковное право*, Ярославль, 1905, с. 97–98; Rusijos imperijos įstatymuose fiksuotas Romos katalikų dvasininkų skirstymas į „baltąją“ dvasininkiją (pasaulietinę) ir vienuolius. Pirmąją grupę sudarė Bažnyčios hierarchija, parapijų dvasininkai, diakonai ir subdiakonai; antrąją – vienuolių vyresnieji ir vienuoliai(-ės). Žr.: *Законы о Состоянияхъ, Сводъ Законовъ Россійской Имперіи* (toliau – *СЗРИ*), т. IX, издание 1876 года, Санкт Петербургъ (412–414 straipsniai); *Законы о Состоянияхъ, СЗРИ*, т. IX, издание 1899 года, Санкт Петербургъ (393–404, 454–476 straipsniai).

³ Atskiri paliepimai / įsakai, susiję su Katalikų Bažnyčios struktūra, jos institucijų finansavimu, skelbti *Полное Собрание Законовъ Россійской Имперіи* (toliau – *ПСЗРИ*) tomuose, taip pat Įstatymų sąvaduose t. y. *Сводъ Законовъ Россійской Имперіи: О управленіи духовныхъ делъ Христіанъ Римско-Католическаго исповѣданія*, т. XI, ч. 1–2, Санкт Петербургъ, 1857, с. 7–30; *О управленіи духовныхъ делъ Христіанъ Римско-Католическаго и Армяно-Католическаго исповѣданій*, т. XI, ч. 1, Санкт Петербургъ, 1896, с. 9–34; taip pat: *Продолженіе Свода Законовъ Россійской имперіи* 1893 года (1893 г. т. XI, ч. 1, Уст. Ин. Испов.), Санкт Петербургъ, 1893 (be vientisos puslapių numeracijos).

santykius valstybėje reguliuojantys įstatymai, kurių atskiri straipsniai buvo susiję su šios konfesijos tikinčiaisiais ir dvasininkais⁴. Segmentuotoje Rusijos visuomenės socialinėje sanklodoje bei teisinėje sistemoje dvasininkai buvo pripažįstami privilegijuotąja „klase“⁵ su šiam socialiniam luomui būdingomis ypatybėmis: išskirtiniu išsilavinimu, apdovanojimų sistema, atleidimu nuo mokesčių, kūno bausmių, karo prievolės, atskiro teismo dvasinėse bylose, aukštos luominės kilmės dvasininkai išlaikė ir turtines savo buvusiojo luomo teises ir t. t.⁶ Lyginant su kitu privilegijuotuoju luomu – bajorija⁷, dvasininkams buvo suvaržytos valstybės tarnybos, ekonominės veiklos, disponavimo turtu galimybės.

Vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte (taip pat vartosime ŠVK) visi minėti įstatymai turėjo funkcionuoti kartu su vietos valdžios, t. y. krašto generalgubernatoriaus, administraciniais nurodymais. Taigi pasaulietinės valdžios požiūris į Katalikų Bažnyčią vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte po 1863 metų sukilimo bei pasaulietinės valdžios lūkesčiai katalikų dvasininkų laikysenos atžvilgiu koregavo šio luomo padėtį. Vadinamajame ŠVK Katalikų Bažnyčios ir katalikų dvasininkų luomo teisinė padėtis buvo apspręsta ne tik minėtųjų įstatymų straipsnių bei paragrafų, bet ir ypatingo (dažniausiai neigiamo) pasaulietinės valdžios požiūrio į katalikų dvasininkiją kaip socialinę grupę šiame regione, kuris pasaulietinės valdžios retorikoje laikytas „nuo amžių rusišku kraštu“⁸. Vadinamajame ŠVK po 1863 m. sukilimo buvo siekiama susilpninti lenkiškąją politinę ir kultūrinę tradiciją, kuri valdininkų galvosenoje buvo siejama su tradiciniu socialiniu bei politiniu krašto elitu – bajorija⁹. Katalikų dvasininkija, valdžios nuomone, savo kultūrine ir politine orientacija taip pat buvo artima minėto socialinio elito politiniams idealams,

⁴ Pavyzdžiui, Уставъ о Службѣ Гражданской, *СЗРИ*, т. III, издание 1876 года, Санкт Петербургъ, (taip pat 1896 m. leidime); Сводъ Законовъ Гражданскихъ, *СЗРИ*, т. X, ч. 1, издание 1887 года, Санкт Петербургъ; Уставъ о Паспортахъ и Бѣглыхъ, Уставъ о Цензурѣ и Печати, Уставъ о Предупрежденіи и Пресѣченіи Преступленій, *СЗРИ*, т. XIV, издание 1890 года; Уложение о Наказаніяхъ, *СЗРИ*, т. XV, издание 1885 года, (taip pat 1895, 1902 m. leidimai).

⁵ Духовенство, *Энциклопедическій словарь*, т. 11, 1893, с. 253–266; Л. Е. Ш е п е л ъ в, *Чиновничий мир России. XVIII – начало XX в.*, Санкт-Петербург, 1999, с. 327–357; 441–447.

⁶ Законы о Состояніяхъ, *СЗРИ*, т. IX, издание 1876 года, Санкт Петербургъ (412–414 straipsniai); Законы о Состояніяхъ, *СЗРИ*, издание 1899 года, (393–404 straipsniai); Духовенство, с. 253–266

⁷ С. Б е к к е р, *Миф о русском дворянстве: дворянство и привилегии последнего периода императорской России*, Москва, 2004, с. 27– 28.

⁸ Plačiau žr.: D. S t a l i ū n a s, *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*, Vilnius, 2009, p. 466.

⁹ Pavyzdžiui, anot buvusio Vilniaus švietimo apygardos globėjo Ivano Kornilovo, „buvusiose Abiejų Tautų Respublikos žemėse katalikų dvasininkai priklausė šlėktai ir lenkų didikams (*польской знати* (čia ir toliau cituojama neišlaikant autentiškos dokumentų rašybos, – V. Ž.)) ir atliko svarbų politinį vaidmenį ir negali susitaikyti su dabartine politine savo padėtimi“. [XIX a. pab.] Ivano Kornilovo rašto apie Romos katalikų dvasininkų seminarijų uždavinius (juodraštis), *Rusijos valstybinis istorijos archyvas* (toliau – *RVIA*), f. 970, ap. 1, b. 98, l. 3. Būtent politinio Romos katalikų dvasininkų vaidmens akcentavimas labiausiai būdingas rusiškajam valdiniam / biurokratiniam ir netgi akademiniam diskursui. Be to, akademiniam XIX a. pab. – XX a. pr. diskurse sąvoka dvasininkas reiškė dėmesį beveik išimtinai stačiatikių dvasininkui. Analizuotas ir apmąstytas stačiatikių dvasininkų kaip luomo vaidmuo visuomenėje. „Kitatikiai“ šio luomo atstovai paliekami už tokios refleksijos ribų.

todėl ypatingos, socialinį aktyvumą varžančios valdžios priemonės buvo skirtos ir šiai socialinei grupei, turėjusiai didelę įtaką visuomenei, kurios atžvilgiu valdžia taikė „pradų atkūrimo politiką“¹⁰. Kaip ŠVK koegzistavo tautinė, konfesinė ir socialinė valdžios politika, ar pastarąją išreiškė minėtasis Luomų įstatymas, kokia buvo jo taikymo praktika? Be to, reikšminga fiksuoti, kiek socialinę grupę reglamentavusios priemonės reglamentavo ir luomo apibrėžtį, koregavo Romos katalikų dvasininkų luomo asmenų situaciją.

Šiame tyrime susiejome Romos katalikų dvasininkų luomo teisinę apibrėžtį ir šio luomo tapatybės konstravimą, taigi pastarasis bus analizuojamas įvertinant pasaulietinės valdžios požiūrį į šį luomą. Formuluoju tokį tyrimo uždavinį laikomasi nuostatos, kad įstatymai rodo valdžios santykį su juose apibrėžiamu subjektu, šiuo atveju – luomu. Įstatymu formuojamos vertybės, savo ir kitų laikysenos vertinimo normos¹¹ svarbios tapatybės konstravimui. Taip pat laikomasi nuostatos, kad įstatymai – kaip socialines sąveikas, per kurias ir formuojasi tapatybė(-ės)¹² – reglamentuojančios normos, formuoja luomo tapatybę: turi įtakos asmenų ar socialinės grupės vertybinei savivokai, jų išsiskyrimui iš ko nors ir tapatinimuisi su kuo nors¹³, nors nėra vieninteliai reikšmingi faktoriai šiame įvairiakrypčiame procese. Sociokultūrinis kontekstas tapatybės formavimui(-si) taip pat reikšmingas, bet šiame tyrime nenagrinėjamas. Istoriografijoje yra pagrįstai atkreiptas dėmesys į tai, kad įstatymai – teisinio mechanizmo viršūnė, o jų funkcionavimas priklauso nuo aukščiausiosios valdžios politinių principų ir daugybės kitų jų funkcionavimą apsprendžiančių aspektų¹⁴. Tyrime Romos katalikų dvasininkų luomo teisinės apibrėžties įvertinimui, jų luomo tapatybės konstravimo analizei yra svarbus ir įstatymų, ir jų projektų, kitų administracinių aktų turinys bei jų taikymo praktika, taikymo / netaikymo motyvai konkrečioje sociokultūrinėje erdvėje. Pirmiausia dėmesį skirsime priemonėms, orientuotoms į katalikų dvasininkų kaip luomo išskyrimą ir administravimą, jų veiklos reglamentavimą. Taigi iš daugelio aspektų, galimų taikyti tiriant tapatybę¹⁵, analizuosime valdinę / biurokratinę poziciją.

¹⁰ Įvairiais laikotarpiais skirtingų valdininkų galvosenoje tai įvairavo nuo kultūrinės asimiliacijos iki integracijos projektų.

¹¹ О. Глаголева, Оскорбленная добродетель: бесчестие и обида в эмоциональном мире русской провинциальной дворянки XVIII века, *Империя чувств: подходы к культурной истории эмоций*, под ред. Я. Плампера, Ш. Шахадати, М. Эли, Москва, 2010, с. 331.

¹² *Гражданская идентичность и сфера гражданской деятельности в Российской империи. Вторая половина XIX – начало XX века*, отв. ред. Б. Пиетров-Эннкер, Г. Н. Ульянова, Москва, 2007, с. 185.

¹³ R. Jenkins, *Social Identity*, London–New York, 2004, p. 4–5.

¹⁴ Е. Вишленкова, *Забываясь о душах подданных: Религиозная политика России первой четверти XIX века*, Саратов, 2002, с. 5; М. Долбилов, *Русский край, чужая вера: этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II*, Москва, 2010, с. 65–67.

¹⁵ Apie tapatybių koegzistavimą žr.: M. R. Palat, Introduction, *Social Identities in Revolutionary Russia*, ed. by M. R. Palat, Palgrave, 2001, p. XIII; D. Beyrau, *Broken Identities: The Intelligentsia in Revolutionary Russia*, ten pat, p. 135.

Tyrimo geografija ir chronologija – vadinamojo Šiaurės Vakarų krašto administracinėse ribose veikusios Žemaičių (Telšių)¹⁶ ir Vilniaus¹⁷ vyskupijos, kuriose sielovada buvo užimta apie 1000 Romos katalikų dvasininkų. Visgi tai – ne asmenų grupei, o poveikį visuomenei turėjusiai konfesinei institucinei struktūrai skirtas tyrimas. Chronologiniai tyrimo rėmai – XIX a. paskutiniai dešimtmečiai – XX a. pradžia – laikotarpis, ženklus pasaulietinio ir bažnytinio gyvenimo pokyčiais: 1882 m. gruodį pasirašytas susitarimas tarp Apaštalo Sosto ir Rusijos, paskutinįjį XIX a. dešimtmetį publikuotas naujos redakcijos Kitatikių dvasinių reikalų įstatymas / įstatai (*уставъ*) (*О управленіи духовныхъ дель Христіанъ Римско-Католическаго и Армяно-Католическаго исповѣданій*, т. XI, 1896) ir naujos redakcijos Luomų įstatymas (*Законы о Состояніяхъ*, т. IX, 1899). Galutine chronologine riba laikytume 1905 m. balandžio 17 dienos¹⁸ tolerancijos įsaką, kūrusį prielaidas kokybiškai naujoms Bažnyčios / Bažnyčių veikimo sąlygoms Rusijos imperijoje.

Šaltiniai. Tyrime naudotasi pasaulietinės ir konfesinės valdžios pozicijas fiksuojančiais dokumentų rinkiniais (įstatymų projektais, valdininkų siūlymais ir pan.), saugomais Lietuvos ir Rusijos archyvuose (generalgubernatoriaus, Romos katalikų vyskupijų, konsistorijų fondai, Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamento, Romos katalikų dvasinės konsistorijos, Vidaus reikalų ministerijos fondai). Taip pat naudotasi Rusijos įstatymų pilnuoju rinkiniu (*ПСЗРИ*) bei Įstatymų sąvadu (*СЗРИ*) ir jo tęsiniais. Be to, XIX a. antros pusės, XIX–XX a. sąvartos tyrimai, kuriuose nagrinėta Romos katalikų dvasininkų situacijos Rusijos imperijoje problema, taip pats svarbūs ne tik kaip istoriografinės pozicijos¹⁹, bet ir kaip šaltiniai, rodantys ano meto tyrėjų pozicijas, intelektualinį diskursą. Antano Tiškevičiaus knyga²⁰, be faktografinės medžiagos, vertinga

¹⁶ Dvigubas – Žemaičių (Telšių) – vyskupijos (ir seminarijos) pavadinimas buvo fiksuotas 1847 m. Apaštalo Sosto ir Rusijos susitarime. 1865 m. seminariją iš Varnių perkėlus į Kauną jos pavadinimas nepasikeitė. Toliau vartosime istoriografijoje dažnesnį Žemaičių vyskupijos (ir seminarijos) pavadinimą. Nuorodose paliksimė šaltinyje vartojamą variantą.

¹⁷ XIX a. paskutiniaisiais deš. vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte Katalikų Bažnyčios administravimo požiūriu buvo dvi vyskupijos: Žemaičių (Telšių), apimanti Kauno guberniją ir dalį Kurlandijos gubernijos, Vilniaus vyskupija, apimanti Vilniaus ir Gardino gubernijas. Minsko vyskupija (apėmusi Minsko guberniją) 1869 m. pasaulietinės valdžios sankcija panaikinta – prijungta prie Vilniaus vyskupijos, tačiau po 1882 m. gruodžio mėn. susitarimų tarp Rusijos ir Apaštalo Sosto Minsko vyskupija prijungta prie Mogiljavo arkivyskupijos. 1883 04 16 įsakas valdančiajam senatui. Įstatymų pakeitimų projektas [1884?], *РВГА*, f. 821, ap. 150, b. 105, l. 3.

¹⁸ Datos cituojamuose dokumentuose nekeičiamos – rašomos pagal tuo metu Rusijos imperijoje galiojusį Julijaus kalendorių. Julijaus kalendorius nuo naujojo XIX a. atsiliko 12, o XX a. – 13 dienų.

¹⁹ *Сборникъ распоряженій графа Михаила Николаевича Муравьева по усмирению польскаго мятежа въ Сѣверно-Западныхъ губерніяхъ 1863–1864*, составил Н. Цыловъ, Вильна; К. Богославскій, *Государственное положеніе Римско-католической церкви в России от Екатерины Великой до настоящаго времени*, Харьковъ, 1898; А. Миловидовъ, *Заслуги графа М. Н. Муравьева для Православной церкви въ Сѣверно-Западномъ Краѣ*, Харьковъ, 1900; Т. И. Буткевичъ, *Устройство и управление Римско-католической церкви вообще и в России въ частности*, Харьковъ, 1916.

²⁰ [Очеркъ написаль графъ Лелива [А. Tyszkiewicz]], *Русско-польскія отношенія*, Лейпцигъ, 1895.

autorius pozicija, atspindinčia anuometinę įtampą tarp lenkiškojo ir rusiškojo nacionalizmo vadinamajame ŠVK, kai autorius yra matoma tik lenkų–rusų įtampa, o kitos etninės grupės tėra tik situacijos statistai, subjektai – „tamsios liaudies masės“, vietos gyventojai (sąvokos, kurias dažnai vartojo ir pasaulietinės valdžios biurokratai), – patiriantys represinę politiką.

Istoriografija. Romos katalikų dvasininkų padėtis Rusijos imperijoje tiek Lietuvos²¹, tiek Rusijos, tiek Vakarų istoriografijose dažniau buvo ne savarankiškas tyrimo objektas, o kitų problemų – imperijos tautinės ar konfesinės politikos – aspektas. Romos katalikų dvasininkų kaip luomo padėtis tyrinėta kur kas mažiau. Pastarųjų metų Rusijos tyrėjų, nagrinėjusių imperijos socialinę struktūrą, darbuose Romos katalikų dvasininkai kaip luomas iš esmės eliminuojami iš tyrimų lauko²². Beje, toks požiūris sutinkamas ir istoriografijoje anglų kalba²³. Išimtis – Paulo W. Wertho tyrimai²⁴. Bene naujausiame P. Wertho tyrime luomo sampratos analizė naudota kaip instrumentas analizuojant socialinio statuso problemas²⁵, o dėmesys skirtas visoms krikščioniškoms ir nekrikščioniškoms Rusijos imperijos konfesijoms.

Lietuvos istoriografijoje juridinę katalikų dvasininkų padėtį Rusijos imperijoje XIX a. atskirai nagrinėjo Pranas Vaičekonis²⁶. Darbas (bažnytinės teisės daktaro darbas apgintas 1972 m. Romos šv. Tomo Akviniečio universitete) svarbus temos novatoriškumu, bet ribotos šaltinių panaudojimo galimybės tyrimų temos neišsėmė, sisteminio vaizdo nesukūrė, ypač tai pasakytina apie XIX a. paskutiniųjų dešimtmečių valdžios priemonių, susi-

²¹ Paminėsime bent keletą tyrimų: R. Vėbra, *Lietuvos katalikų dvasininkija ir visuomeninis judėjimas*, Vilnius, 1968, *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*, t. 7: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, Vilnius, 1994; t. 8: *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, Vilnius, 1996; R. Vėbra, *Lietuvių visuomenė XIX a. antroje pusėje*, Vilnius, 1990; E. Vidmantas, *Religinis tautinis sąjūdis Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius, 1995; V. Merkys, *Motiejus Valančius: tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius, 1999; V. Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918*, Vilnius, 2006; A. Prašmantaitė, *Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis*, Vilnius, 2000; I. Šenavičienė, *Dvasininkija ir lietuviybė. Katalikų bažnyčios atsinaujinimas Žemaičių vyskupijoje XIX a. 5–7-ajame dešimtmetyje*, Vilnius, 2005; I. Šenavičienė, *Lietuvos katalikų dvasininkija 1863 metų sukilimo išvakarėse*, Vilnius, 2010; *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse*, sud. A. Prašmantaitė, Vilnius, 2009; М. Долбиллов, Д. Сталюнас, *Обратная уния: из истории отношений между католицизмом и православием в Российской империи 1840–1873*, Вильнюс, 2010.

²² Б. Мионов, *Социальная история России*, т. 1, Санкт Петербург, 1999, с. 98–110; Н. Иванова, В. Желтова, *Сословно-классовая структура России в конце XIX – начале XX в.*, Москва, 2004, с. 49.

²³ E. K. Wirtschafter, *Social Identity in Imperial Russia*, DeKalb, 1997.

²⁴ P. W. Werth, *Inorodsy on Obrusenije: Religious Conversion, Indigenous Clergy, and the Politics of Assimilation in Late-Imperial Russia*, *Ab Imperio* 2000, t. 2, p. 105–134; P. W. Werth, *The Institutionalization of Confessional Difference. Foreign Confession in Imperial Russia, 1810–1857*, *Defining Self. Essays on Emergent Identities in Russia Seventeenth to Nineteenth Centuries*, ed. by M. Branch, *Studia Fennica, Ethnologia 10*, Helsinki, 2009, p. 152–172.

²⁵ P. W. Werth, *Soslovie and the „Foreign“ Clergies of Imperial Russia*, p. 421.

²⁶ P. Vaičekonis, *Katalikų dvasininkijos juridinė padėtis XIX a. Lietuvoje*, Vilnius, 1999, p. 137.

jusių su katalikų dvasininkijos analize ir įvertinimu. Anot autoriaus, „carinės vyriausybės vedama politika katalikų dvasininkijos atžvilgiu ne visuomet buvo nuosekli ir vienodai sėkminga. [...] Tačiau, nepaisant to, vyriausybės politika katalikų dvasininkijos atžvilgiu nepasikeitė per visą XIX amžių. Politikos tikslas buvo persekiojant katalikų tikėjimą, varžant dvasininkijos teises įvesti stačiatikybę Lietuvoje ir surusinti lietuvių tautą“²⁷.

Vytautas Merkys monografijoje apie vyskupą Motiejų Valančių analizavo ne tik vyskupo ir pasaulietinės valdžios santykius, bet ir pasaulietinės valdžios priemones, taikytas Žemaičių (Telšių) vyskupijos tikintiesiems, dvasininkams po 1863 m. sukilimo²⁸. Taigi aptarė Romos katalikų dvasininkų luomo padėtį. Autoriaus buvo įvardyta „civilinės valdžios pozicija visų kunigų atžvilgiu“. Anot V. Merkio, „iš dalies siekta tuoj pat likviduoti šį luomą, iš dalies – jam sudaryti policinės priežiūros sąlygas“²⁹, o „kišimasis į katalikų bažnyčios organizacijos reikalus po 1863 m. sukilimo virto despotiškais destruktiviais veiksmais, liečiančiais tiek aukštutines, tiek pačias žemiausias vyskupijos administracijos grandis“³⁰. Nediskutuotume dėl nuostatos apie pasaulietinės valdžios pastangas visapusiškai reglamentuoti dvasininkų gyvenimą po 1863 m. sukilimo, tačiau Romos katalikų dvasininkų luomo likvidavimas vargu ar buvo pasaulietinės valdžios politikos tikslas Rusijos imperijoje, kuri nebuvo sekuliari valstybė ir konfesija, dvasininkus vertino kaip socialinio stabilumo garantą³¹. Egidijaus Aleksandravičiaus ir Antano Kulakausko monografijos skyriuje „Socialinių struktūrų raida“ dvasininkų luomas, šios socialinės grupės struktūros raida atskirai visai neanalizuojama. Nėra šio aspekto ir Bažnyčiai skirtame skyriuje „Katalikų Bažnyčia politinėje ir socialinėje sferoje“, nors įvardijama ir aptariama dvasininkijos lituanizacija, modernaus lietuviškojo klerikalizmo formavimasis³². Lietuvos istoriografijoje naujausiam tyrimui dvasininkų luomo situaciją Rusijos imperijoje XIX a. analizavo Tamara Bairašauskaitė³³, tačiau luomo juridinės padėties ir socialinio tapatumo santykis bei valdžios veiksmų praktika(-os) šio luomo atžvilgiu nebuvo minėto tyrimo objektas.

Tai, kaip vadinamajame ŠVK buvo traktuojamas Romos katalikų dvasininkų luomas, priklausė nuo bendros valdžios tautinės, konfesinės ir socialinės politikos šiame regione. Vartodami teiginį *bendra politika* visgi nelaikome, kad jos *a priori* būta vienos ir vieningos tiek retorikos, tiek politinės praktikos prasme. Istoriografijos apžvalgoje laikome

²⁷ Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų krašte 1864–1901 m., parengė V. Merkys, *Lietuvių katalikų akademijos metraštis*, t. 20, Vilnius, 2002, p. 247–322.

²⁸ V. M e r k y s, *Motiejus Valančius...*, p. 584–660.

²⁹ Ten pat, p. 612.

³⁰ Ten pat, p. 613.

³¹ Plačiau apie Rusijos imperiją kaip „konfesinę valstybę“: М. Д о л б и л о в, Д. С т а л ю н а с, *Обратная уния...*, с. 99.

³² E. A l e k s a n d r a v i č i u s, A. K u l a k a u s k a s, *Carų valdžioje. XIX amžiaus Lietuva*, Vilnius, 1996, p. 163–194, 176–180, 191–192.

³³ *Lietuvos istorija*. t. 8, d. 1: T. B a i r a š a u s k a i t ė, Z. M e d i š a u s k i e n ė, R. M i k n y s, *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, Vilnius, 2011, p. 322–328

prasminga aptarti ne tik konkrečius Romos katalikų dvasininkų luomo situacijos tyrimus, bet ir platesnį politinį kontekstą rekonstruojančius, analizuojančius darbus, ypač tuos, kuriuose įvertinama valdžios konfesinė politika, ji analizuojama Romos katalikų dvasininkų atžvilgiu. Pasaulietinės valdžios tautinė, konfesinė politika pirmaisiais dešimtmečiais po 1863 m. sukilimo pastaruoju metu sulaukė įdėmaus tyrėjų dėmesio³⁴, tačiau to negalima pasakyti apie XIX a. paskutiniųjų dešimtmečių – XX a. pradžios laikotarpį. Išimtis – T. R. Weekso tyrimas, tačiau jis konfesinės valdžios politikos atskirai nenagrinėjo³⁵. Atkreiptume dėmesį į D. Staliūno tyrimą, kuriame autorius „paneigia istoriografinės koncepcijas Rusijos imperijos tautinę politiką vaizduoti kaip monolitišką mechanizmą, turėjusį nekintančius tikslus, paprastai kalbant, siekusį kitataučius asimiliuoti“, be to, parodė, kad „imperijos valdžia, imdamasi iš pažiūros vienos ir tos pačios tautinės politikos priemonės [...], nebūtinai siekė tų pačių tikslų“³⁶. Pastaroji išvada ypač turėtina domėn ir vertinant pasaulietinės valdžios priemones Romos katalikų dvasininkų luomo atžvilgiu.

Pastarųjų metų Rusijos istoriografijoje konfesinė valdžios politika įvairiais XIX a. laikotarpiais – gana dažna tyrimų tema ir nagrinėta įvairiais lygiais – bendraimperiniame kontekste ar atskiros vyskupijos aspektu³⁷. Pastarajam priskirtinas Olgos Licenberger tyrimas, kuriame Katalikų Bažnyčios juridinė padėtis Rusijos imperijoje nagrinėjama iš esmės Tiraspolio vyskupijos pavyzdžiu³⁸. Elenos Vyšlenkovos tyrimai, be kita ko, parodė, kaip formavosi polemė – priešpriešos tarp pasaulietinės ir dvasinės valdžios – koncepcija, plačiai eksplikuota jau XIX a. 7 dešimtmetyje³⁹. Anot autorės, tokia polemė tyrimų būklė vis dar populiari, nors įvardijamos pastangos įveikti nacionalinius, moraliizuojančius diskursus⁴⁰.

2006 m. išleistoje kolektyvinėje monografijoje depolonizacijos politikos kraštutinumų (su kuriais susidūrė ir Katalikų Bažnyčia) vadinamajame ŠVK siūloma vertinti ne tik patvaldinės monarchijos represine prigimtimi ar asmenine aukščiausiųjų administratorių polonofobija, bet įtampa tarp rusiškojo ir lenkiškojo tautinių valstybių statymo projektų ir kova dėl regiono, kuris užėmė reikšmingą vietą mentaliniuose rusų ir lenkų nacionalizmo

³⁴ D. Staliūnas, *Making Russians. Meaning and Practice of Russification in Lithuania and Belarus after 1863*, Amsterdam–New York, 2007, ta pati knyga lietuvių kalba – D. Staliūnas, *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*, Vilnius, 2009; М. Долбилов, *Русский край, чужая вера...*, М. Долбилов, Д. Сталюнас, *Обратная уния...*

³⁵ T. R. Weeks, *Nation and State in Late Imperial Russia. Nationalism and Russification on the Western Frontier, 1863–1914*, DeKalb, 1996.

³⁶ D. Staliūnas, *Rusinimas: Lietuva...*, p. 468, 472.

³⁷ *Западные окраины Российской империи*, науч. ред. М. Долбилов, А. Миллер, Москва, 2006, с. 261–271, 276–282.

³⁸ О. Лиценбергер, *Римско-католическая Церковь в России, история и правовое положение*, Саратов, 2001.

³⁹ Е. Вишленкова, *Забывая о душах подданных: Религиозная политика России первой четверти XIX века*, Саратов, 2002, с. 66–68

⁴⁰ Ten pat, p. 6, 59–60, 83–84.

žemėlapiuose⁴¹. Tik klaustume, ar aukščiausiųjų administratorių polonofobija taip radikaliai atskirtina nuo rusiškojo tautinės valstybės statymo projekto? Tyrime atkreiptas dėmesys į politikos inertiškumą, t. y. kad ir XIX a. paskutinįjį trečdalį vykdyta politika „su 1863 m. sukilimo ženklų“, teigiama, kad jos atlydį – posūkių į nuolaidas – galėjo lemti ne tik luominis-dinastinis legitimizmas, bet ir naujų, modernių tarptautinių santykių modelių paieška, ypač išryškėjusi XX a. pradžioje⁴². Atskirai įvertinant konfesinę to laikotarpio, t. y. XIX a. paskutiniojo trečdalo politiką⁴³, dėmesys atkreipiamas į Chelmo unitų vyskupijos panaikinimą prijungiant ją prie Stačiatikių Bažnyčios ir Katalikų Bažnyčios rusifikacijos (rusų kalbos papildomose pamaldose projekto) nesėkmę, esą sąlygotą to, jog specifinės kovos su „polonizmu“ priemonės ėmė dominuoti virš bendraimperinio kitatikių reformavimo tikslo (*над целями общеимперской реформы иноверческих богослужений*)⁴⁴. Tačiau lieka neaišku, kas buvo toji įvardijama bendraimperinė kitatikių reforma.

Michailas Dolbilovas bendraimperinį religijos, religinio gyvenimo formų reformavimo konceptą pakartojo ir išplėtė naujausiame tyrime⁴⁵, jau dabar sulaukusiame didelio to laikotarpio tyrėjų dėmesio⁴⁶. Šiame straipsnyje nagrinėjamos problemos analizei jis svarbus, kadangi monografijoje įvairių konfesijų, tarp jų ir Romos katalikų dvasininkų, identiteto konstravimui, biurokratiniam jų matymui skirta reikšminga tyrimo dalis. Autorius siūlo „Didžiųjų reformų“ kontekste vertinti ir pasaulietinės valdžios priemones, reglamentavusias Katalikų Bažnyčios, dvasininkų, tikinčiųjų veikimą ŠVK, taip pat pastebėjo ir akcentavo 1869 m. gruodžio 25 d. įsako dėl nedraudimo vartoti rusų kalbą katalikų papildomose pamaldose religinio pakantumo (*веротерпимости*) turinį ir reformatoriškos valstybės rūpestį dėl sąmoningo pavaldinių religingumo (*заботы реформистского государства о сознательной религиозности подданных*), kuris esą tik vėliau virto siaurai suprantamos depolonizacijos priemone⁴⁷. Tačiau depolonizacijos motyvas valdžios retorikoje gana galingai skambėjo dar gerokai iki 1869 m. gruodžio 25 d. įsako. Reformistinių valstybės pastangų kontekste autorius analizavo siūlomas Revizinės komisijos priemones dėl katalikų dvasininkų rengimo pertvarkymo. Pažymėsimė, kad ypatingas dvasininkų rengimas buvo vienas iš šių luomą charakterizuojančių parametrų, fiksuotų Luomų įstatyme. Taigi, anot autoriaus, tai, kas specifiniame lokali-niame kontekste gali atrodyti tik kaip eilinis katalikų persekiojimas, įgauna kiek kitokį vaizdą, lyginant su anuometine politika stačiatikių dvasininkų išsilavinimo atžvilgiu⁴⁸.

⁴¹ *Западные окраины Российской...*, c. 251.

⁴² Ten pat, p. 295–296.

⁴³ Šios, 8-osios, knygos dalies bendraautoriai A. Mileris ir M. Dolbilovas.

⁴⁴ *Западные окраины Российской...*, c. 278.

⁴⁵ М. Долбил о в, *Русский край...*

⁴⁶ Žurnalas „Российская история“ surengė plačią diskusiją po jos išleidimo ir ketina publikuoti apie dešimt įvairių šalių mokslininkų recenzijų.

⁴⁷ М. Долбил о в, *Русский край...*, c. 674, 706.

⁴⁸ Ten pat, p. 374.

Esą naujuose stačiatikių seminarijų įstatuose (*устав*) atsispindėjo tas pats susirūpinimas dvasininkų išsilavinimo atotrūkiu nuo bendrapilietinio gyvenimo, kuris, tiesa, kur kas aštresne forma matomas vilnietiškame katalikų reformos projekte (*отразилась та же озабоченность отрывом духовного образования от общегражданской жизни, которая – правда, в гораздо более резкой форме – дала себя знать в виленском проекте католической реформы*)⁴⁹. Sutiktume su monografijos autoriumi: tiek stačiatikių, tiek katalikų dvasininkų luomo įpilietinimo akcija galėjo vykti vienu metu, galėjo būti ir „struktūrinių panašumų“⁵⁰, tačiau dvasininkų rengimo reforma siekta skirtingų tikslų (o Revizinė komisija apskritai jokių centrinės valdžios įgaliojimų tokią reformą rengti neturėjo). Naujieji 1867 m. stačiatikių seminarijų įstatai studijuojantiems jose profesinio pasirinkimo galimybes didino (autorius cituoja G. Freeze'ą) (*Устав [...] создавал более благоприятные условия для перехода семинаристов, склонных к светским профессиям, в общеобразовательные гимназии и даже университеты*)⁵¹, o Romos katalikų dvasininkai po numatytos reformos turėjo likti (net ir minėtai reformai neįvykus jie liko) ypatinga segmentuota socialine grupe, kuriai integracija į pasaulietinę sferą (valstybės tarnybą, biurokratinį aparatą) buvo sunkiai pasiekiamo. Stačiatikių seminarijų reforma atvėrė šio luomo asmenims kelią į pasaulietinį gyvenimą, ardė luomo korporatyvumą, uždaramą⁵², o katalikų dvasinėse seminarijose įgytas išsilavinimas jas baigusiems negarantavo karjeros pasaulietiniame gyvenime. Netgi aukštosios teologinės mokyklos – imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge baigimo diplomą galėjo nieko nereikšti pasaulietiniame imperijos gyvenime XIX a. pabaigoje⁵³. Aleksandras Mosolovas (Kitatikių dvasinių reikalų departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktorius) 1896 m. rašė, kad Romos katalikų dvasinių seminarijų ir akademijos prilyginimas atitinkamoms pasaulietinėms mokykloms neįmanomas dėl jų programų ypatumų ir nereikalingas dėl žinomų priežasčių (*кроме того это по известным*

⁴⁹ Ten pat, p. 347–348.

⁵⁰ Ten pat, p. 350.

⁵¹ Ten pat, p. 348.

⁵² G. L. Freeze, *The Parish Clergy in Nineteenth-Century Russia. Crisis, Reform, Counter-Reform*, Princeton, New Jersey, 1983, p. 308–329; Н. И в а н о в а, В. Ж е л т о в а, *Сословно-классовая структура...*, с. 49–72; G. L. Freeze, *Russian Orthodoxy: Church, people and politics in Imperial Russia, The Cambridge History of Russia. Imperial Russia, 1689–1917*, vol. II, ed. by D. L i e v e n, Cambridge University Press, 2006.

⁵³ Pavyzdžiui, tiek 1890 m. į valdininkų klausimus apie imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos studentų teises ir privilegijas užimant pasaulietinės tarnybos vietą akademijos valdyba siuntė atsakymus, nurodydama 1833 m. liepos 1 d. akademijos statutą, kuriame dėl to nėra jokių nurodymų (*не имеется никаких указаний относительно того, какими преимуществами пользуются воспитанники окончившие в Академии курс наук с ученными званиями и степенями при поступлении их на Гражданскую службу*“ arba „не имеется указаний о том, какими правами по чиновному производству пользуются лица, окончившие курс в Академии с ученными степенями“). [1890–1908 m.], Byla apie asmenų, atleistų iš dvasininkų luomo [zvanija], stojimą į pasaulietinę tarnybą, *Sankt Peterburgo Centrinis valstybinis istorijos archyvas* (toliau – *SPB CVIA*), f. 46, ap. 1, b. 970, l. 2, 7.

причинам и нежелательно)⁵⁴. Tų „žinomų priežasčių“ neįvardijo, bet jomis galėtų būti nepasitikėjimas šios konfesijos dvasininkais. Minėtos Romos katalikų dvasinės akademijos veikimą reglamentavusių statutų reforma rodė norą teologinį išsilavinimą prilyginti pasaulietiniam, suteikti dėstytojams socialines garantijas, bet tokia pastanga, bent jau 1884 m., buvo nesėkminga⁵⁵, panaši situacija išliko ir XX a. pirmąjį deš. Vadinamojo ŠVK seminarijose iki XX a. pradžios oficialiai tebegaliojo 1843 m. patvirtinti seminarijų įstatai, nors jų keitimo projektai svarstyti ne tik 1866–1867, bet ir 1876–1877, 1884 m. ir XX a. pradžioje⁵⁶ Svarstyti, bet taip ir nepakeisti. Taigi, viena vertus, iš Romos katalikų dvasininkų valdžios reikalaujama integravimosi į modernėjančią Rusijos visuomenę, o kita vertus – jų socialinis mobilumas, ir horizontalus, ir vertikalus, aiškiai ribojamas. Tai – bendraimperinė reforma?

Nors autorius baigė tyrimą XIX a. 9 deš. pradžia, bet pateikė išvalgų ir vėlesnio laikotario vertinimui. Esą XIX a. 8 deš. pabaigos konfesinėje ir tautinėje politikoje būta pokyčių, buvo galima išvelgti sąžinės laisvės katalikams apraiškų. Tai autorius įvardijo „biurokratinį falšstartu“ (*бюрократический фальстарт*)⁵⁷, nes esą to laikotarpio valdininkų nuostatose matė bandymų konceptualiam, nors ir neįvykusiam tuo metu proveržiui požiūryje į konfesinio reguliavimo metodus. Teigta, kad kai kurių rusų nacionalistų sąmonėje katalikybės kultūrinis legitimumas išaugo⁵⁸. Biurokratinis falšstartas užsitęsė, net ir galimas katalikybės kultūrinio legitimumo išaugimas nesuponavo Romos katalikų dvasininkų luomui jo ypatingumo pripažinimo. Unifikacinės tendencijos įstatymdavystėje XIX a. pabaigoje buvo aiškios. 1899 m. Luomų įstatyme būtent dvasininkų privilegijų dalis buvo „perredaguota“ lyginant su 1876 m. įstatymu. Ji iškelta prieš visų konfesijų dvasininkų luomo apibūdinimą. Taigi Luomų įstatyme skirtumo tarp įvairių konfesijų dvasininkų traktavimo XIX a. pabaigos tarytum ir nebebuvo, tačiau praktikoje skirtingas įvairių konfesijų dvasininkų luomo asmenų vertinimas liko. M. Dolbilovas neabejotinai pateikė įspūdingai plačią ir probleminę šiuolaikinės istoriografijos panoramą su aiškia ir originalia savo pozicija. Jis ne kartą atkreipė dėmesį į kitų valstybių, ir Lietuvos, istoriografijų etnocentriškumą Katalikų Bažnyčios tyrimuose (*тенденция к сугубо национальной контекстуализации истории католической церкви в новейших работах литовских*

⁵⁴ 1896 04 25 Aleksandro Mosolovo raštas, *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 388, l. 23.

⁵⁵ V. Žaltauskaitė, On Lithuanians in the Academy and the Book Irena Wodzianowska, *Rzymско-католическая академия в Петербургу [1842–1918]*, Lublin, 2007, *Lithuanian Historical Studies*, vol. 15, 2010, p. 191–205.

⁵⁶ V. Žaltauskaitė, Žemaičių seminarija Rusijos valdžios projektuose (XIX a. 7–8 dešimtmečiai), *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija*, p. 39–45; V. Žaltauskaitė, Luomas ir etniškumas dvasininkų rengimo reformų projektuose. XIX a. paskutinieji dešimtmečiai, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, XX, 2002, p. 197–213.

⁵⁷ М. Долбиллов, *Русский край...*, с. 700.

⁵⁸ Ten pat, p. 701–702.

исследователей)⁵⁹. Tik pastebėtume, kad vargu ar minėti tyrimai baigiasi, kaip pateikia autorius, 2001 m.⁶⁰ Ar tikrai abi istoriografinės laikysenos yra priešpriešingos, ar bendraimperinių modelių paieška ir tyrimas eliminuoja faktines politikos realizavimo priemonės, jų taikymą atskiroje sociopolitinėje erdvėje? Manytume, jos koegzistuoja ir gali konstruktyviai papildyti bei pakoreguoti viena kitą, jeigu jomis naudojamosi.

Apibendrinant minėtus pastarųjų metų tyrimus pasakytina, kad juose akcentuojamas nuolatinis reformos procesas, bendraimperinis matymas ir tautinės valstybės kūrimas. Vertinant valdžios politiką vadinamajame ŠVK paskutiniaisiais dešimtmečiais, kalbama apie politikos atlydį – posūkį į nuolaidas (2006), katalikybės kultūrinio legitimumo išaugimą (2010). Reaguodami į tyrėjų nuostatas, visgi pastebėtume, kad regione XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais būta įtampos ne tik tarp rusiškojo ir lenkiškojo tautinių valstybių kūrimo projektų. Pagaliau, jeigu valdžios priemonės nepasiekė tikslo, galbūt „kalta“ ne tik administracija ir depolonizacijos priemonių dominavimas politikoje. Visuomenė, Katalikų Bažnyčia, jos dvasininkai buvo veikiami ne tik pasaulietinės valdžios. Bažnyčios, kaip ir visuomenės, modernizacijos procesai reikėsi, luomo socialinė struktūra kito, o naujasis socialinis mokymas pasiekė XIX a. Rusijos imperijos katalikus ir vadinamajame ŠVK⁶¹. Dėl nacionalinės istoriografijos darbų vertinimo kaip etnocentrinių pasakytina, kad ir tokiuose „etnocentriniuose“ tyrimuose fiksuojamos detalės gali rodyti būtent minimo „reformatoriškos valstybės rūpesčio dėl sąmoningo pavaldinių religingumo“ (*заботы реформистского государства о сознательной религиозности подданных*) turinį ir praktikas, biurokratinių projektų vaizdą konkrečiame sociokultūriniame kontekste.

ROMAN CATHOLIC CLERGYMEN: DEFINITION OF THE ESTATE AND CONSTRUCTION OF IDENTITY. THE DIOCESES OF SAMOGITIA (TELŠIAI) AND VILNIUS FROM THE LAST DECADES OF THE 19TH TO THE EARLY 20TH CENTURY

Summary

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

The geography and chronology of the research cover the dioceses of Samogitia (Telšiai) and Vilnius which were organized within the administrative boundaries of the so called Northwestern region and had about 1,000 Roman Catholic priests involved in the activities of pastoral care. However, the investigation is aimed at the confessional institutional structure influential of the society rather than a group

⁵⁹ Ten pat, p. 25–26, 238.

⁶⁰ Ten pat, p. 25–26, 238.

⁶¹ V. Žaltauskaitė, Katalikų socialinė mintis Lietuvoje XIX a. pabaigoje, *Istorijos akiračiai*, Vilnius, 2004, p. 419–428.

of people. Chronological framework of the research from the late 18th to the early 20th century covers a period marked by significant changes in both secular and ecclesiastical spheres – in December 1882 an agreement between the Apostolic Throne and Russia was signed and the last decade of the 19th century saw the publication of the new editions of the Law on the Spiritual Issues of Infidels and Laws about Estates. The decree on religious tolerance issued on April 17, 1905 and providing background for the qualitatively new conditions for the church/churches in the Russian Empire is considered the finishing point of the investigation.

In the Russian Empire the legal status of Roman Catholic clergy assigned to liturgical service through the laying on of hands ritual was defined by the Laws about Estates (Законы о Состояніяхъ), laws regulating the role of the Catholic Church - institution and community – in the country and other legal acts related to social relations in the Empire including items relevant to the confessants and clergymen of the religion in question. The legal status of the Catholic Church and Catholic clergy in the so called Northwestern region was defined not only by the items and paragraphs of the abovementioned laws, but also by the peculiar attitude of the secular authorities towards the Catholic clergy viewing it as a social group in the region that in the rhetoric of the secular leadership was referred to as “the Russian land from everlasting”.

The investigation interconnected the legal definition of the estate of the Roman Catholic clergy and the construction of its identity in the so called Northwestern region, hence the latter is analysed with regard to the attitude of the secular authorities towards the estate under consideration in the concrete socio-cultural context. The view that laws reflect the attitude of the leadership towards the subject defined in them – in this case the estate, and that laws help shape values and standards for the assessment of your own and other people’s opinion relevant to the construction of identity was observed in the formulation of the said objective of research. A number of aspects are applicable in the research of identity yet the author opted for the analysis of the attitude of the authorities/bureaucracy towards the estate in question.

Analysis of historiography suggested that in Lithuanian, Russian and Western historiographies the situation of the Roman Catholic clergy in the Russian Empire was mostly studied as an aspect of other issues related to the national and confessional policy of the Empire rather than a separate object of research. Much less investigation has been made into the situation of the Roman Catholic clergy as a separate estate. In the recent works of Russian researchers focusing on the social structure of the Empire the Roman Catholic clergy as a separate estate is for the most part eliminated from the field of investigation. Historiographies in the English language have also adopted such attitude. Paul W. Werth’s research is an exception.

The general national, confessional and social policy of the leadership in the so called Northwestern region was accountable for the treatment of the estate of the Roman Catholic clergy in the region. The employment of the term general policy does not a priori presuppose that it was single and unanimous from the point of view of both rhetoric and political practice. The author considered it important to supplement the overview of historiography with both - concrete studies of the situation of the Roman Catholic clergy as a separate estate and works reconstructing and analysing a broader political context especially those which assess the confessional policy of the authorities and analyse it with regard to the Roman Catholic clergy.

Gauta 2011 m. gruodžio mėn.

Vilma Žalutskaitė. Humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto XIX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotoja. Mokslinių interesų kryptis – sociokultūrinė Katalikų Bažnyčios situacija modernios Lietuvos kūrimosi procese XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108

El. paštas: zaltauskaite@istorija.lt